

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

2 JANUARI
1940

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

15e JAARGANG
Nº 1

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

Het Bestuur noodigt de Leden met hun Dames uit tot het bijwonen van de **algemeene (jaar-)vergadering op Dinsdag 30 Januari a.s.**, des avonds te half acht uur precies, in een der zalen van het Hotel des Pays-Bas aan het Janskerkhof.

Agenda:

Opening door den Voorzitter.

Notulen der algemeene vergadering van 30 Januari 1939.

Verslag van den Secretaris over 1939.

Rekening en verantwoording van den Penningmeester over 1939, met verslag der Kascommissie.

Benoeming van een Kascommissie voor 1940.

Verkiezing van Bestuursleden, wegens periodieke aftreding van de Heeren Dr.

W. A. F. Bannier, J. E. Brom en Jhr. Dr. M. R. Radermacher Schorer.

Begroting voor 1940.

Bespreking der plannen voor 1940, waarbij het Bestuur het bijzonder op prijs zal stellen de wenschen der Leden te vernemen.

Aan Leden, die voorstellen wenschen te doen, wordt verzocht, indien zulks mogelijk is, deze enkele dagen tevoren schriftelijk aan den Secretaris mede te deelen.

Half negen uur precies:

Voordracht van Dr. C. D. J. BRANDT over DE HIERONYMUSSCHOOL EN HET CULTUREELE LEVEN IN UTRECHT.

Namens het Bestuur: H. WALLER, Voorzitter.

*J. W. C. VAN CAMPEN, Secretaris,
(Frederik Hendrikstraat 72).*

UTRECHTSCH E OVERLEVERINGEN.

XV. Ponsen en Angen.

„De nagedachten van Ponciaan en Agnes, door den Roomschen kerkvoogd tot heiligen verklaard, wierdt gehouden den XIV. en XXI. Januarius, en wierden hunne overblyfzelen, onder de benaminge van reliquien bekend, voortyds door bisschop Baldrik te Utrecht gebracht, zorgvuldig bewaard, ook wel in plechtige omme-

gangen gedragen, en het volk vertoond. Op de gemelde dagen wierdt het geheugen dier martelaren godvruchtig, naar het geloof der Roomsche kerke, vernieuwt, en de avonden, ook zomtydts wel de nachten, immers een groot gedeelte der zelve, in veel vreugde met eeten, drinken, danzen, springen en vertooninge van veele zotternyen, doorgebracht. Voor al was het in deeze stadt in gebruik, des avonds na den eeten eenige geschenken, onder het slaan op een bekken om te leiden" ¹⁾).

Bij raadsbesluit van den Maandag na dertiendag (6 Januari) 1456 werd, zooals in het Buurspraakboek staat ingeschreven, dit slaan op bekkens verboden, omdat de gilden kort tevoren een ordonnantie hadden uitgevaardigd, waarbij het bekken-alarm voortaan slechts bij plotseling optredend of dreigend gevaar mocht worden geslagen en dan nog alleen door personen, die daartoe van overheidswege waren aangesteld.

Reeds een jaar later werd dit besluit herroepen en liet de raad in 1457 „opten heyligen XIII avont" (5 Januari) afkondigen:

„Voirt want alle ding weder geset is optie oude gewoente ende haircomen ende nu tsunte Poncien ende tsinte Agnieten anstaende sijn, dair men vrolicheit op te besigen pleecht presenten mit becken te dragen, dat een wijltijts offgeset is geweest, omdes becken-slates will dat geordiniert was. Ende want dat becken-slach nu off is, zoe laet die raet enen ygeliken weten, datmen nu tsunte Ponciens avont ende sunte Agnietenavont die oude vrolicheyt mitten becken waell hantieren sell mogen sonder verboeren. Ende wair yemant die enich becken sloege anders dan op sunte Poncien ende sunte Agnieten avonden, dat soude men rechten mitten zweerde an hoeren live ende yemant, die dair op volgede, dat soude men oec an hem rechten mitten zweerde an hoeren live, sonder yemant dair inne te versconen" ²⁾).

Tijdens zijn reis door Italië in 966 had bisschop Balderik, die van 918 tot 977 bisschop van Utrecht was, te Spoleto een reliek van St. Pontianus, die daar omstreeks het midden der 2de eeuw den marteldood had ondergaan, verworven. Bij zijn terugkeer in Utrecht plaatste Balderik deze reliek in de door Willibrord gestichte, door de Noormannen verwoeste, maar door hem herstelde St. Maartenskapel. Later is ze naar den Dom overgebracht, waar ze met andere relieken groote vereering genoot ³⁾).

In 1459 kreeg Tyman Ysbrant opdracht, om voor den Dom te maken „in die eer Goets ende den heyligen maertelaer sunte Pontiaen een kasse van sulver". Deze reliekschrijn moest in den loop van drie jaren van het zilver, dat de heeren van het Domkapittel den edelsmid zouden verschaffen, gereed komen. Blijkens een inventaris was deze schrijn, die vermoedelijk door den goudsmid Abel voltooid was, in 1502 nog aanwezig en was er behalve zilver ook goud aan verwerkt. Bovendien stond toen ook „tgroote beelt van sunt Pontiaen", dat door den goudsmid Hubert vervaardigd

was, maar dat nu door zijn nazaat Abel „gesmolten ende vermaect” werd, in den Dom opgesteld ⁴⁾).

Drie jaren voordat bisschop Balderik de relik van St. Pontianus verwierf, reeds in 963, had hij door bemiddeling van den graaf van Blois de relieken van St. Agnes en St. Benignus uit Veuves aan de Loire verkregen. Ook deze overblijfselen werden eerst in de St. Maartenskapel, later in den Dom geplaatst ⁵⁾). Vermoedelijk had de overbrenging naar den Dom in 1418 plaats, want in dat jaar verleende bisschop Frederik van Blankenheim een aflat van 40 dagen voor allen, die de plechtige bijzetting der relieken van de hl. Agnes op 13 Augustus van dat jaar bijwoonden. Onder grooten toeloop van het volk uit wijden omtrek, met veel geestelijken en prelaten werd St. Agnes' lichaam in een zilveren bewaarkas geplaatst en overgebracht ⁶⁾).

Vermoedelijk verwierf Pontianus sinds dien bijzondere vereering in het oude Utrecht, had op zijn naamdag (14 Januari) de grootste toeloop van volk naar de stad plaats en ontstond op en om dien dag allengs de voornaamste jaarmarkt, niettegenstaande het daartoe zeer ongunstige jaargetijde. Ze groeide tot een veertiendaagse kermis uit, die op den Vrijdag na Driekoningendag aanving, op 25 Januari eindigde, en in welk tijdvak ook de vierdag van St. Agnes viel.

Misschien hield nu het langzamerhand opgekomen gebruik, onder den naam van Ponsen en Angen bekend gebleven, met deze kermis verband, ontvingen op St. Pontiaansdag de jongens een kermisgeschenk van de door hun uitverkoren meisjes, en gaven een week later, op St. Agnesdag, de jongens een tegengeschenk aan de meisjes met wie zij de kermisvreugde hadden gedeeld.

Na de hervorming, in 1614, toen ze niet meer aan een kerkelijke feestviering was verbonden, werd de grootste jaarmarkt van Utrecht naar een gunstiger jaargetijde verzet en de Pontiaansmarkt in een Maria Magdalenamarkt (22 Juli) van overeenkomstigen duur veranderd ⁷⁾). Over het Ponsen en Angen werd sinds dien niets meer vernomen.

E.

1) K. Burman, Utrechtsche jaarboeken van de vijftiende eeuw. Dl. II. Utrecht, 1751. 8°. Blz. 302—303.

2) Vgl. Burman t.a.pl. Blz. 343.

3) Annalen van het kapittel van St. Marie te Utrecht. Uitgegeven door S. Muller Fz. In: Bijdragen en mededeelingen van het Historisch genootschap XI (1888), blz. 473. En in: Annales Egmundensis. Uitgegeven door O. Oppermann. (Werken uitgeg. door het Historisch genootschap 3de s. LXI). Utrecht, 1933. Blz. 126.

4) G. Brom, Middeleeuwsche kerksieraden [volgens inventarissen van Utrechtsche kerken]. In: Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht XXVI (1900), blz. 238—242 en 249—251.

5) Annalen van het kapittel van St. Marie. T. a. pl.

6) Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht LIV (1930), blz. 250—252.

7) Hoe de vroedschap in 1614 de jaarmarkt reorganiseerde. In: Maandblad van „Oud-Utrecht” XIII (1938), blz. 79—82.